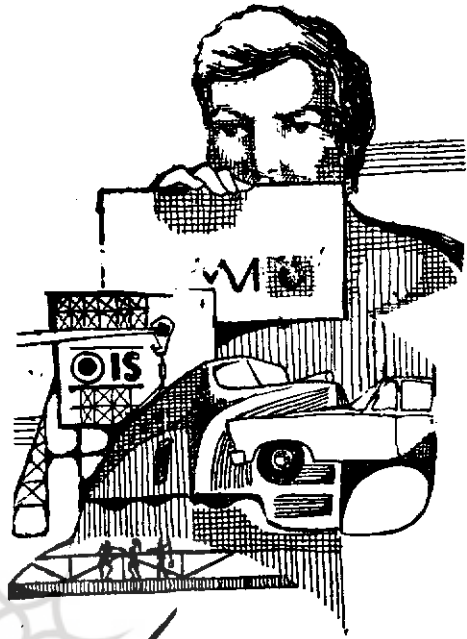

ناصر مکارم شیرازی

«کار» جهاد بزرگ اجتماعی

جهاد برای بازسازی يك جامعه استبداد زده همه باید بانهایت دلسوزی کار کنند.

جهاد آنکس که بایبکاری و کم کاری ، یا عدم مهارت در کار سبب می شود که اجتماعش از نظر اقتصادی وابسته بدیگران باشد از نظر اسلام ملعون و مطرود در گناه خدا است.

جهاد انقلاب ملت ما هنگامی کامل می شود و از خطر رهایی می یابد ، که از پشتوانه اقتصاد فنی و پرمایه ای برخوردار گردد.

سخن از اولویت مسائل اقتصادی، در اسلام بود، برای تکمیل این بحث به بررسی نظر اسلام در زمینه اهمیت کار می پردازیم:

تمام برنامه های اسلام را از يك نظر می توان در جهاد خلاصه کرد، جهاد با طاغوتها، جهاد با جهل، جهاد با فقر، و جهاد با هوا و هوسهای سرکش!

درست به عکس آنچه افراد کوتاه بین یا غرض آلود می گویند جهاد نه تنها نقطه ضعفی برای برنامه های اسلامی نیست بلکه بدون شك جهاد از اساسی ترین و سازنده ترین برنامه های اسلام بوده و هست، قانونی است هماهنگ با قانون حیات و نظام آفرینش، و روح آزادگی و عدالت خواهی انسانها، قانونی است که بدون آن زندگی مفهوم خود را از دست خواهد داد، و به صورت مرگ گونه ای درمی آید.

اما جالب اینجا است که در اسلام هر گونه کارشمر بخش، در هر مقیاس، شعبه ای از جهاد محسوب می شود و کارگر بعنوان مجاهد راه خدا و گاهی برنرزا او شناخته شده است. چنانکه امام علی بن موسی الرضا (ع) می گوید: **السدى یطلب من فضل الله ما یکف به عیاله اعظم اجرا من المجاهد فی سبیل الله**: «آنکس که برای تأمین زندگی خانواده خویش تلاش می کند و مواهب الهی را در بر تو کار می طلبد از مجاهدان راه خدا گرانقدرتر است» (۱)

فهم این نکته که چرا موقعیت چنین کاری برتر است چندان مشکل نیست، زیرا اولاً مجاهدان حافظ وضع موجود یک جامعه اند؛ اما کارگران لایق، بهبود و توسعه آینده را نیز اختیار دارند.

ثانیاً هیچ نظام سیاسی بدون پیشخوانه یک اقتصاد قوی و شکوفان باقی و برقرار نمی ماند و تلاش سر بازان بدون تلاش کارگران بی اثر است.

در احترام و تعظیم مقام کارگزار دیدگاه اسلام همین بس که در حالات **سعد انصاری** کارگزار زحمتکش مسلمان، می خوانیم هنگامی که پیامبر (ص) از غزوة تبوک بازمی گشت سعد به استقبال او شتافت و با دست خشن و پینه بسته اش با پیامبر مصافحه کرد. پیامبر (ص) فرمود چرا دستت چنین است؟ عرض کرد: بایبل و طناب کار می کنم و هزینه زندگی همسر و فرزندم را فراهم می سازم، در این موقع پیامبر (ص) کار عجیبی کرد که در تاریخ هیچک از مردان بزرگ جهان دیده نشده است: متن حدیث چنین است:

فقبل ینده رسول الله و قال هنده ید لاتهمها النار! پیامبر (ص) دست او را بوسید و گفت «این دستی است که هرگز آتش دوزخ به آن نخواهد رسید» (۲)
من فکرمی کنم اهمیت این عمل را یا هیچ تعبیری جز خودش نمی توان بیان کرد.

(۱) وسائل الشیعه جلد ۱۲ ص ۴۳

(۲) اسدالغایه ج ۲ ص ۴۶۹

باز برای پی بردن به اهمیت کار در این مکتب، توجیه به این نکته لازم است که نه تنها کار مثبت و سازنده از مهمترین عبادات در اسلام محسوب می شود، بلکه عوارض ناشی از آن نیز در حکم عبادت است، چنانکه در حدیثی می خوانیم «کارگر خسته ای که شب با اندام فرسوده می خوابد همانند کسی است که شب زنده داری و عبادت می کند»!

در اسلام نه فقط روی اصل کار تکیه شده بلکه مهمتر از موضوع کار مسئله کیفیت کار است.

امام صادق (ع) به دوستانش چنین توصیه می کرد:

«هنگامی که می خواهید به دنبال کاری بروید صبح زود حرکت کنید و با سرعت به سراغ آن راه بیفتید. (۱)»

* * *

الگوهای زنده

بسیاری از پیشوایان بزرگ دین برای تعمیم و توسعه کار و تعظیم مقام کارگر شخصاً و با دست خویش کار می کردند آنهم کارهایی که بسیاری از افراد آنرا دوزخشان خود می پندارند و حقیر و کوچک می شمارند.

یکی از دوستان امام موسی بن جعفر (ع) او را مشغول کار در زمین کشاورزی خود دید در حالی که پاهایش در عرق فرونشسته بود تعجب کرد و پرسید چرا زحمت این کار را به دوش دیگران نمی گذارید؟

امام فرمود پیامبر و امیر مؤمنان و همه پیشوایان گذشته با دست خویش کار می کردند و این برنامه همه پیامبران و رسولان و اوصیاء آنها و همه بندگان صالح است. (۲)

و از آن عجیبترا اینکه در حالات بزرگترین شخصیت های اسلام می خوانیم که قسمتی از کارهای خانه را نیز شخصاً انجام می دادند علی (ع) برای منزل خویش همزم از بیابان و آب از جاه های اطراف می آورد، و خانه را نظافت می کرد، و فاطمه (ع) گندم را آسیاب می کرد و خمیر می نمود و نان می پخت. (۳)

(۱) اذا اراد احدکم حاجه فلیبکر الیها و لیسرع المشی الیها وسائل

الشیعه ج ۱۲ ص ۵۰

(۲) ان رسول الله (ص) و امیر المؤمنین و آبائی کلهم كانوا قد عملوا بایدیهم و هومن

عمل النبیین و المرسلین و الاوصیاء و الصالحین (وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۲۳)

(۳) کان امیر المؤمنین یعتطب و یکنس و کان فاطمه تطحن و تعجن و تخبز

(وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۲۴)

در اینجا ممکن است اشتباهی برای بعضی رخ دهد که اصلاح آن لازم به نظر میرسد، و آن این است که احترام فوق العاده‌ای که اسلام برای کار بادت قائل شده مفهومش این نیست که کارهای سازنده فکری همچون تعلیم و تربیت، رهبری و راهنمایی مردم از ارزش و احترام فوق العاده بی بهره‌اند، تا افراد ناآگاه از این موقعیت استفاده کرده و دانشمندان و اساتید و نویسندگان و پیشوایان فکری مردم را متهم به عدم انجام کار مثبت کنند. بلکه به عکس هدف اصلی این احترام فوق العاده برای کارگر، این است که هرگز نقش کارگر را در پیشرفت یک جامعه زنده فراموش نکنیم و مقام او را کم نشمریم. و گرنه پیشوایان فکری و مریبان یک جامعه قطع نظر از ارزشهای انسانی فعالیت‌های آنها، سهم بسیار مهمی در پیشبرد جنبه‌های مادی جامعه نیز دارند، زیرا آنها با پایه‌ریزی یک مجتمع صالح و دعوت به همبستگی، درستکاری، تعاون و مانند اینها جامعه را برای رسیدن به هدفهای مهمتر تقویت می‌کنند و تأثیر غیر مستقیم کوششهای آنها همانند تأثیر غیر مستقیم عمل یک طبیب ماهر و دلسوز در افزایش بازده اقتصادی کارگران قابل انکار نیست. خیلی روشن است کارگری که بیماری شود نه تنها بازده اقتصادی ندارد بلکه بصورت یک مصرف کننده درمی‌آید، ولی بر اثر تلاش طبیب سلامت خود را بازیافته قادر بر تولید می‌شود آیا می‌توانیم به این پزشک یا دانشجوی طب بگوئیم تو عمل مثبتی نداری و باید حتماً بروی در زمینهای زراعتی کار کنی؟

* * *

تمبلها، پرخوابها و انگلها در این نظام مطرودند

دستورهای اسلام در مورد محکوم ساختن فرار از زبردبار مسئولیتها و وظائفیکه نظام اقتصادی جامعه بدوش هر کس گذارده که بدون دخالت در امر تولید از دسترنج دیگران بهره نگیرند؛ و زندگی اتکالی و وابسته را برای خود نپذیرند بسیار جالب است و بیانگر بینش خاص اسلام در مسائل زیربنائی یک اقتصاد سالم میباشد.

«پر خوابی» و «کم کاری» و «بیکاری» در تعلیمات اسلام به شدت محکوم شده است، تا آنجا که امام موسی بن جعفر (ع) می‌گوید: «خداوند بنده پر خواب را مبنغوض می‌دارد، خداوند بنده بیکار را مبنغوض می‌شمارد»! (۱)

جمله کوتاه و شعارمانندی که از پیامبر اسلام (ص) نقل شده نظر این آئین را نسبت

(۱) ان الله تعالى لیبغض العبد النوام ان الله لیبغض العبد الفارغ (وسائل الشیعه

به افراد و جامعه‌های سرباز و متکی به غیر روشن می‌سازد آنجا که فرمود «از رحمت خدا دور است کسی که سنگینی زندگی خود را بردوش مردم بیفکند». (۲)

امام صادق (ع) به یکی از دوستانش باین عبارت اخطار کرد که «در امر زندگی مسنی مکن مبدا سربار دیگران شوی» (۱)
اهمیت کارهای تولیدی

شک نیست که اساس کار مثبت و سازنده همان کارهای تولیدی است، و ارزش کارهای دیگر از نظر اقتصادی به مقدار آن است که در امر تولید دخالت داشته باشد.

اهمیت کارهای تولیدی به اندازه‌ای است که حتی رهبران الهی که به حکم پرداختن مسئولیت‌های سنگین اجتماعی کاملاً استحقاق استفاده از بیت‌المال را داشته‌اند کوشش می‌کردند تا ممکن است از بیت‌المال استفاده نکنند، و به نحوی از طریق شرکت در کارهای تولیدی خود را از بیت‌المال بی‌نیاز سازند.

در یکی از روایات اسلامی از امیر مؤمنان علی (ع) می‌خوانیم که فرمود: خداوند به داود پیامبر وحی فرستاد که تو خوب بنده‌ای هستی اما تنها اشکال کارت این است که از بیت‌المال استفاده می‌کنی و بادست خود کار نمی‌کنی! (۲)

با آنکه او رهبر یک حکومت عادلانه و وسیع بود و حق داشت زندگی خود را از بیت‌المال تأمین کند.

اوبه دنبال این جریان بسیار گریست تا اینکه توانست آهن را نرم و از آن زره بسازد و از این طریق از بیت‌المال بی‌نیاز شود و خدمات اجتماعی خود را رایگان انجام دهد.

امام صادق (ع) فرمود: من در بعضی از اراضی مزروعیم کار می‌کنم و عرق می‌ریزم با اینکه کسانی را دارم که این کارهای مشکل را بعهدہ بگیرند، تا خداوند بزرگ مرا در طلب روزی حلال ببیند. (۳)

روزی امام (ع) لباس کار پوشیده بود، و بیل به دست گرفته کار می‌کرد، و عرق از او می‌چکید، بعضی از ناظران از این امر تعجب کردند و علت این امر را پرسیدند امام فرمود من دوست دارم انسان در راه تهیه معاش، از حرارت آفتاب ناراحت شود! (۴)

(۲) ملعون من القی کله علی الناس (وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۱۸۷)

(۱) لاتکسل عن معیشتک فتکون کلا علی غیرک (وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۳۷)

(۲) اوحی الله الی داود انک نعم العبد لولانک تاکل من بیت‌المال ولا تعمل

بیدک (وسائل الشیعه جلد ۱۲ صفحه ۲۲)

(۳) و (۴) وسائل الشیعه جلد ۱۲ صفحه ۲۳

با اینکه در آن عصر و زمان کارهای صنعتی به وسعت امروز نبود، ولی اهمیتی را که اسلام به امر صنعت می‌دهد از فرمان معروف علی (ع) به مالک اشتر می‌توان دریافت، در این فرمان به مالک توصیه می‌کند که نسبت به «ضعف‌گران» (ذوی الصناعات) اهمیت بسیار قائل شود و آنها را سرچشمه سودها و اسباب آسایش مردم می‌شمرد (مواد المنافع و اسباب المرافق) حتی دستور می‌دهد امور مربوط به کارگران صنعتی را شخصاً زیر نظر بگیرد، چه آنها که در شهر اوهستند و چه صنعتگرانی که در بلاد دور و نزدیک فعالیت دارند

(و تفقد امورهم بحضرتك وفي حواشی بلادك)!

درباره اهمیت کشاورزی و خودکفائی در این زمینه، همین بس که در سخنان پیشوایان اسلام کشاورزان به عنوان **سنگهای الهی در روی زمین** معرفی شده‌اند (۱) و کشاورزی به عنوان یکی از محبوبترین کارها؟ نزد خدا شمرده شده است. (۲)

* * *

آنچه در بالا گفته شد گوشه بسیار کوچکی از توصیه‌های مکرر و فراوان پیشوایان اسلام در زمینه کار و مخصوصاً کارهای تولیدی است. ولی آنها که اطلاعاتشان درباره اسلام محدود به چیزی است که از کوچه و بازار و از افراد بی‌اطلاع شنیده‌اند، ممکن است با شنیدن اینگونه بحثها دچار شکفتی شوند. ما باریک‌بینان این دسته از پژوهندگان مسائل اسلامی توصیه می‌کنیم باز هم نزدیکتر، بیابید و نزدیکتر تا بدانید آنچه را در طلبش دور جهان می‌گردید، در خانه خود شما است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

(۱) عن الصادق (ع) الزارعون کنوز الله فی ارضه (وسائل الشیعه جلد ۱۲ صفحه ۲۵)

(۲) عن الصادق (ع) مافی الاعمال شیئی احب الی الله من الزراعة (وسائل-